

บทที่ 4

อุดมการณ์แห่งการพัฒนากับการประกอบอาชีพ

นับตั้งแต่อดีตกาล มนุษย์มีความเชื่อว่าพวกเขาสามารถสร้างและกำหนดแนวทางชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้ โดยอาศัยศักยภาพทางด้านสติปัญญา เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่สร้างสมกันมานานทำการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกและจัดระเบียบสังคมขึ้นเพื่อให้สมาชิกมีความมั่งมีศรีสุขทั้งกายและใจ ความเชื่อดังนี้เกิดขึ้นในสังคมทุกสังคม และต่างก็จะแปลความหมายการพัฒนาออกไปตามภูมิหลังและทัศนคติต่อ "ความมั่งมีศรีสุข" ที่จะให้เกิดขึ้นแก่สังคมของตน

การแปลความหมายการพัฒนาอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มนี้จะมองว่า โลกมนุษย์ประกอบไปด้วยผู้คนหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์และต่างแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น หากจะให้มนุษย์เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขแล้ว พวกเขาจำเป็นต้องมีสิ่งเหนี่ยวรั้งเพื่อมิให้มีการทำลายล้างซึ่งกันและกัน สิ่งเหนี่ยวรั้งที่กล่าวถึงนี้ได้แก่ ศาสนา โดยศาสดาของแต่ละศาสนาจะเขียนกฎศีลธรรมขึ้นเพื่อให้ผู้เลื่อมใสประพฤติปฏิบัติตาม แต่การที่จะให้คนเชื่อถือศาสนาและคำสอนของศาสดา ทุกศาสนามักใช้เรื่องราวที่เกี่ยวกับอำนาจของพระเจ้า สิ่งลึกลับมหัศจรรย์ เวทมนตร์คาถา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องชี้นำถึงเหตุและผลของการได้คำสอนนั้นมา ด้วยเหตุนี้ สมาชิกของสังคมจะต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ชีวิตมีความสุขสงบสุขทั้งกายและใจ

2. กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่คัดค้านการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาโดยปราศจากการไตร่ตรอง ทั้งนี้ เป็นมาจากเหตุการณ์ในอดีต ยุคสมัยกลาง (The Middle Age) ราวคริสต์ศตวรรษที่ 4-15 ที่ศาสนจักรในยุโรปมีอิทธิพลเหนือรัฐและประชากรในรัฐโดยมนุษย์ได้รับการสั่งสอนอบรมให้เชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนดชีวิตและสภาพความเป็นไปในสังคม ดังนั้น มนุษย์จะเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนและสังคมให้แตกต่างไปจากคำสอนที่พระเจ้ากำหนดไว้ไม่ได้ หากใครขัดขึ้นก็ต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรง

ต่อมา เมื่อเกิดแนวความคิดที่ว่า มนุษย์น่าจะปลดปล่อยตัวเองออกจากการครอบงำ

ของศาสนจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิกายคาทอลิก จึงได้เรียกกลุ่มปฏิวัตินี้ว่า "พวกสมัยใหม่" (modern) เพื่อเปรียบเทียบกับพวกหัวเก่าที่ให้ความเชื่อถือกฎเกณฑ์สังคมตามคำสอนของศาสนา นิกายคาทอลิกอย่างเคร่งครัด ซึ่งแนวความคิดดังนี้ได้มีผู้นำไปปฏิวัติระบบความเชื่อทางศาสนา จนก่อให้เกิดนิกายใหม่ชื่อ โปรเตสแตนต์ ผู้นำเหล่านี้ ได้แก่ มาร์ติน ลูเธอร์ (ค.ศ. 1483-1546) และคาลวาง (ค.ศ. 1509-1564) เป็นต้น

หนึ่งในราวศตวรรษที่ 13 แห่งคริสต์ศักราช ชาวยุโรปเริ่มตระหนักว่ายุโรปมิใช่ ศูนย์กลางของโลกเท่านั้น เพราะได้มีการค้นพบดินแดนอื่นที่มีความเจริญรุ่งเรืองไม่แพ้ยุโรปในสมัยนั้น บุคคลผู้นั้นชื่อ มาร์โคโพลโล ผู้ซึ่งเดินทางไปพำนักอยู่ในเมืองจีนและได้กลับมาเขียนเรื่องราวของสังคมนี้ให้แก่ชาวยุโรปได้เรียนรู้เกี่ยวกับจีน ต่อจากนั้นการเดินทางออกไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ของโลกก็ได้ทวีจำนวนผู้เดินทางมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อชาวยุโรปตะวันตกสามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในการผลิต ซึ่งก่อให้เกิดการปฏิวัติทางอุตสาหกรรม⁽¹⁾ ทำให้ผู้แสวงโชคได้พากันเดินทางออกไปค้นหาดินแดนใหม่อย่างจริงจังและมีปริมาณเพิ่มขึ้นมาก

ประเด็นหลักที่คนกลุ่มนี้ยึดถือก็คือ ความเชื่อที่ว่า "มนุษย์มีความสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมและสามารถทำให้สังคมก้าวไปสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างไม่มีขีดจำกัด"⁽²⁾ ในขณะเดียวกัน "มนุษย์สามารถที่จะปรับปรุงสัมพันธภาพทางสังคมของพวกเขาให้ดีขึ้นได้ด้วยการปรับปรุงตัวเขาเองและประยุกต์เทคโนโลยี"⁽³⁾ ส่วนนักสังคมวิทยาในยุคเดียวกันก็ได้ยึดหลักตามทฤษฎีวิวัฒนาการของนักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อ ชาลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ผู้ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์มีการวิวัฒนาการจากขั้นต้น หรือสัตว์เซลล์เดียวไปยังขั้นที่สูงเรื่อย ๆ จนกระทั่งเป็นมนุษย์ สมบูรณ์ดังเช่นปัจจุบัน นักสังคมวิทยากลุ่มนี้ได้แก่ ออกัส ค็องท์ (August Comte) และเฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ที่มีเชื่อว่าสังคมต่าง ๆ ก็มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกับการวิวัฒนาการทางชีวภาพของมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นขั้น ๆ จากการเป็นสังคมง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน จนกระทั่งไปสู่ภาวะแห่งสมบูรณ์ภาพหรือขั้นที่สมบูรณ์ที่สุด⁽⁴⁾ และการที่จะก้าวไปสู่ขั้นที่สมบูรณ์นั้น มนุษย์จะต้องร่วมกันสร้างให้มันเกิดขึ้น

อนึ่ง ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่คนกลุ่มนี้ยึดถือ ได้แก่การแสวงหาความสุขใน

ชีวิตด้วยการผลิตสิ่งของเพื่อตอบสนองความต้องการให้เพียงพอ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นแนวความคิดของพวกวัตถุนิยม (materialism) นั่นเอง ดังนั้น พวกเขานิยมยกย่องความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการเป็นผู้ประกอบการเชิงเศรษฐกิจ (entrepreneurship) รวมทั้งนิยมบริโภคนิยมและบริการต่าง ๆ ที่คนผลิตขึ้น ด้วยเหตุนี้ สังคมชั้นสมบูรณ์ที่สุดตามแนวความคิดนี้ก็คือสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) และมีสิ่งของเครื่องใช้ในการบริโภคทุกอย่างตามที่มนุษย์พึงปรารถนา

3. กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มคนที่มีแนวความคิดสวนทางกับกลุ่มที่สอง โดยพวกเขาได้แสดงความคิดเห็นว่า กลุ่มวัตถุนิยมได้นำสังคมไปสู่การขัดแย้ง (conflict) สงคราม (war) และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (social inequality) ซึ่งก่อให้เกิดความยากจนในหมู่คนบางกลุ่มที่คอยโอกาสและการไร้ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ด้วยการเคารพยกย่องสิ่งที่อยู่ภายนอกร่างกายมากกว่า ดังนั้น พวกเขาสงหาทางแปลความหมายของการพัฒนาเสียใหม่ แต่ผลของการแปลความหมายนั้นไม่มีความคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ เนื่องจากแต่ละกลุ่มเน้นประเด็นที่แตกต่างกัน อาทิเช่น คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้ย้าว่า สังคมที่ดีควรเป็นแบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ที่สมาชิกทุกคนร่วมกันทำหน้าที่เป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภคอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งช่วยกันจัดระเบียบสังคมบนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคแทนที่จะยอมรับอำนาจของรัฐเท่านั้น ทั้งนี้ เป็นเพราะรัฐมักตกเป็นเครื่องมือของพวกนายทุนและใช้อำนาจบีบบังคับและเบียดบังผลประโยชน์ให้แก่ฝ่ายของตน ด้วยเหตุนี้ สังคมที่ดีจึงไม่ควรมียรัฐ แต่เป็นสังคมที่ทุกคนร่วมกันตัดสินใจเพื่อสังคมของตนเอง⁽⁵⁾ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่กลุ่มที่นิยมยกย่องศักดิ์ศรีของมนุษย์ (humanist views) โดยได้กล่าวเน้นว่า การพัฒนาควรหมายถึงการยกระดับความภูมิใจในตัวเอง (self-esteem) และความรู้สึกว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะตัดสินใจเพื่อชีวิตของเขา มิใช่ถูกกำหนดโดยวัตถุ หรือรัฐบาล หรือผู้มีอำนาจ หรือสรวงสวรรค์⁽¹⁶⁾ อนึ่ง ยังมีกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มธรรมชาตินิยม กลุ่มพึ่งตนเอง และกลุ่มสิ่งแวดล้อม โดยกลุ่มเหล่านี้ต่างรณรงค์เสนอแนวทัศนะและเป้าหมายของการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในสังคมนุษย์

ภายหลังที่มีการแปลความหมายการพัฒนาไปตามแง่มุมต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว ก็มีการเผยแพร่แนวทัศนะเหล่านี้ไปยังสมาชิกของสังคมทั้งหลาย หากคนส่วนใหญ่ในสังคม (ภายใต้การนำของผู้นำกลุ่มหนึ่ง) ได้ยอมรับแนวทัศนะใดทัศนะหนึ่ง ก็จะยึดถือแนวทัศนะนั้นเป็นกระแสหลักในการพัฒนาประเทศและจะวางแผนและดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือแนวการประกอบอาชีพของคนส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาตามกระแสหลักนั้น อย่างไรก็ตาม ในสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของโลก สมาชิกของสังคมอาจยึดถือเป้าหมายการพัฒนามากกว่าหนึ่งแนว ลักษณะเช่นนี้จะยังผลให้การประกอบอาชีพของคนในแต่ละสังคมแตกต่างกันออกไป ซึ่งเราคงต้องยอมรับความจริงข้อนี้ด้วยเช่นกัน

การพัฒนากับการประกอบอาชีพ

หลังจากที่ได้เลือกทิศทางการพัฒนาไปแล้ว รัฐบาลของสังคมนั้นก็จะวางแผนและดำเนินงานการพัฒนา รวมทั้งหุ้มเทรพยากรทุกอย่างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักของการพัฒนาที่ได้เลือกสรรแล้ว ส่วนเป้าหมายอื่นจะเป็นสิ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญรองลงมา ในที่นี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายหลักของการพัฒนากับการประกอบอาชีพของคนในสังคมว่าเป็นเช่นไร

1. ลักษณะอาชีพในสังคมนียึดถือเป้าหมายทางด้านศาสนา

สังคมใดที่สมาชิกส่วนใหญ่นับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด ก็จะเกิดมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนจักรมากมาย รวมทั้งจะทำให้ผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับศาสนาได้รับการยกย่องจากสังคมไปด้วย ในขณะที่เดียวกัน ระบบเศรษฐกิจจะผูกพันกับกิจกรรมทางด้านพิธีกรรม คำสอนของศาสนา และธุรกิจบริการแก่ศาสนิกชน ตัวอย่างของสังคมประเภทนี้ ได้แก่ นครเมกกะของประเทศซาอุดีอาระเบีย นครวาติกันที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และประเทศอิหร่าน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สังคมทุกสังคมจะมีสถาบันทางศาสนาเป็นสถาบันหลักทางสังคม และสมาชิกส่วนใหญ่จะร่วมกระทำกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งอัตราส่วนของประชากรที่ให้ความเคารพนับถือศาสนาอย่างเคร่งครัดอาจมีระดับต่างกัน เช่น คนในสังคมเมืองทั่วไปอาจสนใจนับถือศาสนาเพียงร้อยละ 5-20 ในขณะที่คนชนบทอาจเป็นศาสนิกชนถึงร้อยละ 100 ที่เดียว อนึ่ง ในสังคมทุกสังคมจะมีกลุ่มผู้ทำหน้าที่ผลิต จำหน่ายจ่ายแจกและให้บริการแก่ผู้นับถือศาสนาอยู่จำนวนหนึ่ง

ในแง่ของการผลิตและการก่อสร้างนั้น เช่น การปั้นรูปปั้นของศาสดาและเครื่องหมายเกี่ยวกับศาสนาเพื่อจำหน่าย (หรือให้เช่า) การผลิตเครื่องอัฐบริวาร (เครื่องใช้สอยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนามี 8 อย่าง คือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มีดโกนหรือมีดตัดเล็บ เข็ม ประคดเอว และผ้ากรองน้ำ) หรือเครื่องใช้สอยของนักบวชของศาสนาอื่น ๆ การสร้างที่พักอาศัยและเทวสถาน (ได้แก่ กุฏิ โบสถ์ วิหาร สุเหร่าหรือมัสยิด) ซึ่งต้องใช้วิศวกรและสถาปนิกที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ อย่าง การผลิตคัมภีร์ คำสวด และสิ่งอุปโภคบริโภคแก่นักบวชอื่น ๆ ตลอดจนเครื่องใช้สำหรับเช่น ไห้ว ดอกไม้ พวงมาลัย ฯลฯ จะเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจประเภทเหล่านี้ทั้งสิ้น

ส่วนในแง่การจัดจำหน่ายนั้น พ่อค้าคนกลางจะไปซื้อสินค้าจากผู้ผลิตแล้วนำไปจำหน่ายให้แก่ผู้บริโภคอีกต่อหนึ่ง แต่เนื่องจากธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางศาสนาก็มีขนาดใหญ่ เพราะมีจำนวนผู้ผลิตและผู้บริโภคมากมาย ด้วยเหตุนี้ พ่อค้าคนกลางทั้งที่เป็นพ่อค้าขายส่งรายใหญ่และขนาดกลาง อีกทั้งผู้ขายปลีกให้กับผู้ซื้อโดยตรงจึงมีเป็นจำนวนมาก สำหรับงานบริการและงานสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาจะครอบคลุมธุรกิจสาขาบริการและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง เช่น กิจการโรงแรมและที่พักอาศัยของผู้แสวงบุญ บริการนำเที่ยวไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และศาสนสถาน สายการบิน ร้านอาหาร (ทั้งที่เป็นอาหารทั่วไป อาหารพิเศษเฉพาะกลุ่มที่บริโภคอาหารเฉพาะอย่างและอาหารเจหรืออาหารที่ไม่มีมีของสดคาว) นักเดินร่ำแก๊บน ผู้รักษาและทำความสะอาดเทวสถานและศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ นักโบราณคดีและนักมานุษยวิทยา โหระและศาสนาจารย์ คณาจารย์ในสถาบันการศึกษาสาขาศาสนา ธุรกิจการเงินและธนาคาร ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า อาชีพมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมที่ยึดถือเป้าหมายทางศาสนาอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนครแห่งศาสนาที่สำคัญของโลก นอกจากนี้ แม้ในสังคมอื่นที่มียึดถือเป้าหมายทางศาสนา เป็นหลักก็ตามแต่ก็จะปรากฏว่ามีผู้ประกอบการอาชีพที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนาอยู่จำนวนหนึ่ง

2. ลักษณะอาชีพในสังคมที่ยึดถือวัตถุตามลัทธิทุนนิยม

การพัฒนาที่เน้นความเจริญก้าวหน้าทาง เศรษฐกิจและเทคโนโลยีของสังคม (growth-first orientation) เป็นกระแสหลักของการพัฒนาในสังคมของโลกในยุคปัจจุบัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่อยู่ในระบบทุนนิยม (capitalist states) โดยรัฐจะเข้าแทรกแซงและสนับสนุนให้สังคมเปลี่ยนแปลงเป็นระบบหรือวิธีการผลิตที่ให้อำนาจบุคคลเป็นผู้นำเอาศักยภาพและความสามารถของตนมาใช้ในกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ เพื่อให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากที่สุด และทำการเก็บสะสมผลกำไรจากการจำหน่ายผลผลิตเพื่อใช้ในการลงทุนต่อไปอีกด้วยเหตุนี้ นโยบายของรัฐจึงให้การสนับสนุนด้วยการสร้างปัจจัยพื้นฐาน (infrastructure) เพื่อให้ผู้ประกอบการได้ใช้ประโยชน์ในการผลิตและจัดจำหน่ายผลผลิต อันเป็นการลดต้นทุนทางการผลิตเพราะเอกชนไม่จำเป็นต้องลงทุนสร้างปัจจัยพื้นฐานด้วยตนเอง อนึ่ง รัฐได้กำหนดมาตรการส่งเสริมการลงทุนทางด้านภาษีอากร เช่น งดเว้นการจัดเก็บภาษีนำเข้าสินค้าประเภททุน (ได้แก่ เครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต) สินค้าวัตถุดิบบางประเภท และภาษีส่งออกหากทำการผลิตเพื่อส่งออกทั้งหมด นอกจากนี้ ในแง่ของการซื้อขายเพื่อการส่งออกนั้น รัฐได้กำหนดมาตรการเช่นให้สินเชื่อบริษัทพิเศษด้วยการคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าห้องตลาดแก่ผู้ส่งออก เพื่อใช้เป็นทุนในการซื้อสินค้าจากผู้ผลิต สามารถนำ L/C (letter of credit)⁽⁷⁾ ไปขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อนำไปเป็นทุนหมุนเวียนก่อน ประกันราคาสินค้าและหาข้อมูลการตลาดทั้งในและต่างประเทศให้บรรษัทการค้าทั่วไปที่ทำธุรกิจเพื่อส่งออก (Trading Company) เป็นต้น ลักษณะการแทรกแซงของรัฐในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่กล่าวถึงนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัดในสังคมอุตสาหกรรมนับตั้งแต่การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมได้ก่อกำเนิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา⁽⁸⁾

ส่วนในสังคมก่อนอุตสาหกรรมนั้น ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไม่ได้พัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน (uneven development) กล่าวคือ มีเพียงบางส่วนของสังคมเท่านั้นที่ระบบการผลิตและการจัดจำหน่ายเป็นแบบทุนนิยม สังคมบางส่วนมีลักษณะเป็นแบบกึ่งทุนนิยมกึ่งก่อนทุนนิยม ในขณะที่สังคมส่วนใหญ่จะยังคงมีสภาพภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง ต่อมาเมื่อสังคมก่อนอุตสาหกรรมได้จัดตั้งประเทศเป็นเอกราชและได้รับอิทธิพลจากประเทศศูนย์กลางขึ้นทำให้มีการพัฒนาประเทศขึ้นดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 2 และ 3 สังคมเหล่านี้ก็จะยอมรับระบบทุนนิยมและใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาประเทศด้วยการปรับใช้ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) ตามแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนีโอคลาสสิก (neo-classic) ในที่นี้จะขอเรียกสังคมประเภทนี้ว่า ประเทศบริวารในระบบทุนนิยม (peripheral capitalist country) หรือรัฐทุนนิยมพึ่งพา (dependent capitalist state) ซึ่งมีทั้งหมดจำนวนราว 110 ประเทศ ซึ่ง

ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในทวีปเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา⁽⁹⁾

ต่อไปนี้จะขอล่าวถึงประวัติและนัยภาพ (implications) ของทฤษฎีความทันสมัย
พอสังเขป ดังนี้

ประวัติความเป็นมาในเรื่องการพัฒนาของทฤษฎีความทันสมัย

นับแต่อดีตมาแล้วมีคนกลุ่มหนึ่งที่เชื่อว่า การพัฒนาเป็นสิ่งที่สามารถผลักดันให้เกิดขึ้น
ได้และการพัฒนาเป็นวิธีการที่จะเอาชนะความล้าหลังได้ดีที่สุด ดังเช่น เกออสเซนครอนผู้ซึ่งชี้ให้
เห็นว่า รัฐที่อยู่ในสภาพด้อยพัฒนาในทวีปยุโรปในอดีตสามารถเร่งรัดพัฒนาตัวเองจนบรรลุผล
สำเร็จได้หลายประเทศ โดยรัฐได้ใช้วิธีการหุงและได้ร่วมมือกับธนาคารสำคัญผลักดันให้ เศรษฐกิจ
ของประเทศเหล่านั้นมีพลังสามารถก้าวไปสู่สังคมอุตสาหกรรมทันสมัยภายใน ระยะเวลาเพียงไม่
กี่ปี⁽¹⁰⁾ ส่วนการศึกษาของโรเซนสไตน์-โรแดน เกี่ยวกับรัฐทางตอนใต้ของทวีปยุโรปก็ให้ข้อ
เสนอว่า เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะผลักดันให้เกิดการลงทุนและใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนา
อุตสาหกรรม ซึ่งสามารถนำประเทศแถบนั้นก้าวไปสู่สังคมที่เจริญรุ่งเรืองได้ในเวลาอันรวดเร็ว⁽¹¹⁾

แนวความคิดดังนี้เกิดขึ้นร่วมสมัยกับนักคิดคนสำคัญชาวสหรัฐฯ ผู้ซึ่งเป็นศาสตราจารย์
มหาวิทยาลัย ฟอร์ดฮอลล์ รอสตอว์ และได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาประธานาธิบดีในช่วงเวลาตอนต้น
ของทศวรรษที่ 50 แห่งคริสต์ศักราช (ระหว่างปี พ.ศ. 2493-2502) เพราะในขณะนั้นระบบ
ทุนนิยมประชาธิปไตยตกอยู่ในภาวะวิกฤตเพราะสหภาพโซเวียตเร่งขยายอิทธิพลเข้าครอบงำยุโรป
ตะวันออกและสนับสนุนให้จีนแผ่นดินใหญ่ทำการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลของนายพลเจียงไคเช็คได้
สำเร็จ นอกจากนี้ ทั้งโซเวียตและจีนต่างโฆษณาและเรียกร้องให้รัฐต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
รัฐที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ ๆ หันไปรับใช้ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมด้วยการชวนเชื่อว่า
ระบบดังกล่าวเป็นหนทางที่ดีที่สุดที่จะนำประเทศก้าวไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาอย่างรวดเร็ว
ด้วยเหตุนี้ สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศผู้นำกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตยมีความเห็นว่าการ
กระทำของโซเวียตเป็นการท้าทายอำนาจของตนและระบบทุนนิยม จึงพยายามหาหนทางตอบโต้
ด้วยการเสนอแนะการพัฒนาตามแบบฉบับของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กลุ่มนีโอ-คลาสสิก ดังนั้น
รอสตอว์จึงเขียนหนังสือชื่อ ลำดับขั้นการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้น⁽¹²⁾ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่คล้ายคลึง
กับนักวิชาการชาวยุโรปที่เพิ่งกล่าวถึงข้างต้น เพื่อให้เป็นแนวทางแก่รัฐด้อยพัฒนาในระบบทุนนิยม
นำไปปรับใช้เป็นแม่บทของการพัฒนา

ใจความสำคัญที่รอสตอร์เสนอไว้ก็คือ การวาดภาพประวัติศาสตร์ของการพัฒนาโดยกำหนดระบบเศรษฐกิจออกเป็นขั้น ๆ ได้แก่ ขั้นก่อนการพัฒนา ขั้นพร้อมที่จะก้าวกระโดด ขั้นกำลังเจริญเติบโต ขั้นพัฒนาแล้ว และขั้นสังคมอุดมโภคิา เขากล่าวต่อไปอีกว่า การที่สังคมจะก้าวไปสู่ขั้นสูงถัดไปได้นั้นจำเป็นต้องบังคับระบบเศรษฐกิจให้สามารถทำการผลิตให้มากขึ้นเพื่อจะสะสมให้เพียงพอเพื่อใช้ในการลงทุนต่อไป นอกจากนี้ เขายังย้ำถึงการสร้างกลไกของรัฐเพื่อสนับสนุนให้เกิดจำนวนผู้ประกอบการมากพอที่จะสร้างธุรกิจอุตสาหกรรมให้เจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

แนวความคิดดังกล่าวได้รับการยอมรับจากนักวิชาการสาขาต่าง ๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ตลอดจนนักการเมืองและนักธุรกิจชั้นนำของสหรัฐฯ ดังนั้น แนวความคิดนี้จึงกลายเป็นแม่แบบการพัฒนา ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า ทฤษฎีทำให้เกิดความทันสมัย หรือทฤษฎีความทันสมัย

นัยภาพแห่งการพัฒนา

รูปแบบการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยนี้ย้ำถึงความพยายามเพื่อให้เกิดความเจริญสูงสุดทางเศรษฐกิจในสังคม โดยมีการจำแนกสังคมของโลกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (1) สังคมประเพณี หรือสังคมเกษตร บางครั้งก็เรียกสังคมประเภทนี้ว่า สังคมล่าหลัง ไร้ความเจริญ และ (2) สังคมทันสมัย หรือสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเทียบเคียงได้กับประเทศสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก ดังนั้น หากจะพัฒนาสังคมประเภทแรกก็จะต้องเอาชนะความด้อยพัฒนา ความล่าหลังและแหวกมานประเพณีที่เป็นอุปสรรคกีดกันความเจริญ

ลักษณะของสังคมประเพณีนั้น ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในสภาพว่างงานและทำงานไม่เต็มที่ คนได้รับค่าจ้างแรงงานน้อยไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงสมาชิกครอบครัวให้มีชีวิตอยู่ในระดับมาตรฐานขั้นต่ำได้ ดังนั้น ประชากรจึงไม่สามารถเก็บออมทรัพย์ให้มีจำนวนมากพอที่จะใช้ในการลงทุนกิจการขนาดกลางและขนาดใหญ่ได้ ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการกลุ่มทฤษฎีนี้จึงลงความเห็นว่าการที่สภาพด้อยพัฒนานี้ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ก็จะก่อให้เกิดความเสื่อมทรามแก่สังคมเพราะคนว่างงานเป็นจำนวนมากจะเป็นภาระแก่สังคมมากยิ่งขึ้น พวกเขาได้เสนอว่า รัฐบาลแต่ละประเทศจะต้องวางแผนเพื่อการพัฒนาและสร้างนโยบายส่งเสริมให้สังคมกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมให้ได้ เพราะการพัฒนาตามแนวนี้จะเป็นการสร้างงานให้แก่ผู้ว่างงานและจะส่งผลให้รัฐสามารถเก็บภาษีอากรได้มากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน คนก็สามารถออมทรัพย์และใช้เงินออมนั้นลงทุนต่อไปอีก ซึ่งจะทำให้ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโตขึ้น และจะหลุดพ้นจากความด้อยพัฒนาไปในที่สุด

แนวทางที่เพิ่งกล่าวถึงนี้ได้เคยนำเอาไปใช้อย่างได้ผลกับประเทศในยุโรปแล้ว แต่เมื่อนำเอาแนวทางนี้มาใช้กับประเทศในโลกที่สาม จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแนวทางเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศด้อยพัฒนา เพราะประเทศเหล่านี้ขาดเงินทุนเพื่อใช้ในการพัฒนาอันเป็นผลเนื่องมาจากการเก็บภาษีอากรจากภาคเกษตรกรรมได้จำนวนไม่มากนัก ดังนั้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องนำเงินทุนจากต่างประเทศเข้ามาใช้จ่ายเพื่อก่อสร้างปัจจัยพื้นฐาน (infrastructure) เช่น การประปา ไฟฟ้า เขื่อน ถนนหนทาง ท่าเรือท่าอากาศยาน การสื่อสารและเงินกองทุนช่วยเหลือกิจการอุตสาหกรรมที่รัฐ (รัฐวิสาหกิจ) ดำเนินการ อนึ่ง รัฐส่งเสริมให้ภาคเอกชนกู้ยืมเงินเพื่อใช้ลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมชนิดต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าส่งออกด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการลงทุนขึ้น

อนึ่ง มีความจำเป็นที่จะนำเอาเทคโนโลยี ทั้งที่เป็นเครื่องจักรและวิธีการผลิตจากประเทศที่ร่ำรวยมา เร่งให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมให้เจริญอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ วัฒนธรรมและประเพณีใด ๆ ที่ขัดขวางต่อระบบสังคมแบบใหม่ ก็จะถูกหาว่าล้าสมัยและเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนา จึงจำเป็นที่จะต้องเลิกหรือละทิ้งไปเสีย ในขณะเดียวกัน จุดมุ่งหมายในการผลิตสินค้าเกษตรจะเปลี่ยนมาเน้นการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกและผลิตวัตถุดิบเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้น การส่งเสริม "การปฏิวัติเขียว" เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นจึงเป็นงานสำคัญของรัฐบาลที่พยายามให้บรรลุผล อย่างไรก็ตาม วิธีการดำเนินงานพัฒนาตามแนวนี้ รัฐบาลไม่จำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรทั้งหมด แต่จะร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับเกษตรกรที่สามารถทำให้เป้าหมายการพัฒนาสัมฤทธิ์ผล นั่นคือ เกษตรกรระดับกลางและเกษตรกรร่ำรวย

ทฤษฎีความทันสมัยได้ย้าถึงประสิทธิภาพของการดำเนินงานการพัฒนาตามนโยบายและแผนซึ่งจัดทำขึ้นโดยรัฐบาลกลาง ผู้วางแผนจะมองเห็นสภาพทั้งหมดของสังคมและจะกลั่นกรองโครงการพัฒนาที่ส่งขึ้นมาจากเบื้องล่าง แล้วจึงสั่งการให้ดำเนินการพัฒนาตามแผนการในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะจัดระบบราชการให้มีประสิทธิภาพเพื่อสามารถนำนโยบายและโครงการพัฒนาไปดำเนินการในส่วนภูมิภาค เราจึงพบเห็นได้ว่าระบบราชการมีลักษณะเป็นแบบรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง มีการติดต่อสื่อสารและสั่งการตามลำดับชั้น มีการควบคุมองค์การอย่างรัดกุม และมีบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในงานเกือบทุกสาขา

อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบราชการได้ปรับใช้ตามแนวความคิดของนักสังคมวิทยาชื่อแม็กซ์ เวเบอร์ อย่างเคร่งครัดเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

กล่าวโดยสรุป แม่แบบการพัฒนา (model of development) ตามแนวทฤษฎี ความทันสมัยนี้มีเป้าหมายให้สังคมด้อยพัฒนาในระบบทุนนิยมก้าวไปสู่สังคมสมัยใหม่ คือการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม แต่เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาต่างมีทรัพยากรจำกัดและคนไร้ฝีมือเป็นจำนวนมาก การก้าวกระโดดเพื่อให้กลายเป็นสังคมสมัยใหม่จึงต้องอาศัยประเทศที่เจริญแล้วให้ความช่วยเหลือทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีเพื่อการผลิตทั้งในรูปให้เปล่าและกู้ยืม และรัฐมีบทบาทสำคัญในการเข้าแทรกแซงการพัฒนา⁽¹³⁾

ในการเข้าแทรกแซงในการพัฒนาของรัฐ และการลงทุนจากต่างประเทศ เพื่อให้สังคมก้าวไปสู่ความทันสมัย โดยยึดเอาประเทศในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกาเป็นตัวอย่าง หรือเป็นเป้าหมายของการพัฒนานั้นได้ก่อให้เกิดต่อการประกอบอาชีพของคนในสังคมเหล่านั้นมากมาย ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 3 บ้างแล้ว แต่ประเด็นสำคัญที่จะขอนำมากล่าว ณ ที่นี้ก็คือ ลักษณะอาชีพได้เพิ่มความสลับซับซ้อนและมีแนวโน้มเป็นแบบวิชาชีพมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนของบริษัทข้ามชาติ การส่งออก-นำเข้า การเงินธนาคาร งานด้านการผลิตของภาคอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมบริการ งานบริการและสหธนาคาร อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ดำรงตำแหน่งในงานแต่ละอาชีพนั้นจำเป็นต้องใช้ความชำนาญพิเศษ (specialization) และต้องทุ่มเทกำลังกายและสติปัญญาในการทำงานเพื่อให้ งานมีคุณภาพและปริมาณมากยิ่งขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะการทำงานในสังคมดั้งเดิม

ขอยกตัวอย่างกรณีของประเทศไทยดังนี้ ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2490 มีคนจำนวนน้อย ที่ได้รับความรู้และการฝึกหัดจากสถาบันการศึกษาชั้นสูงและเข้าทำงานในตำแหน่งระดับผู้บริหาร ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน คนเหล่านี้จะได้รับการยกย่องจากสังคมและมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าคนทั่วไป ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ผู้ประกอบวิชาชีพก็เริ่มมีบทบาทสำคัญในการวางแผนและดำเนินงานการพัฒนา อย่างไรก็ตาม ในระยะนั้นจำนวนผู้ที่ประกอบอาชีพที่ใช้เทคโนโลยีแบบประเพณีโบราณยังมีอยู่มากกว่าร้อยละ 80 ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตเพื่อสนองความต้องการภายในประเทศ และส่งผลผลิตที่เหลือออกไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศ ส่วนคนที่มีความรู้ในด้านการตลาดภายในและต่างประเทศรวมทั้งผู้ที่นำผลผลิต

ไปเข้ากระบวนการแปรรูป (processing stage) เช่น โรงสี โรงบ่มไบยา และโรงเลื่อย ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้ความสามารถพิเศษมากนักในการแปรรูปของผลผลิตเพื่อให้เป็นสินค้า กึ่งสำเร็จรูป หรือสินค้าวัตถุดิบที่ได้เลือกสรรก่อนการส่งออก โดยจะมีการนำเอาสินค้าเหล่านี้ไป ผลิตเป็นสินค้าสำเร็จรูปในโรงงานของประเทศศูนย์กลางอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2510-2520 การค้าของโลกได้ขยายตัวมากยิ่งขึ้น ทำให้ เกิดความต้องการสินค้าประเภทวัตถุดิบที่มีคุณภาพดี อีกทั้งในแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) การพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนยุทธวิธีจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้ามาเป็นการ ผลิตเพื่อการส่งออก ทำให้เกิดความต้องการกำลังคนที่มีความรู้เชี่ยวชาญในการผลิตและแปรรูป สินค้าส่งออก อนึ่ง การขยายตัวของหน่วยงานราชการก็เป็นผลให้ผู้คนตระหนักถึงคุณค่าของวุฒิที่ได้รับ จากสถาบันการศึกษา ทำให้มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงขึ้นมาหลาย อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้ ก็ยังให้ความสำคัญของ "ปริมาณ" เช่น จำนวนตำแหน่งงานที่เพิ่มขึ้นทั้งในภาคเอกชนและ รัฐบาล จำนวนโรงงานแปรรูป จำนวนบริษัทที่จัดตั้งขึ้น และจำนวนผู้ที่ได้รับการศึกษาในแต่ละ ระดับมากกว่าจะคำนึงถึง "คุณภาพ" ของกำลังแรงงานและผลผลิตที่ผลิตขึ้น การให้ความสำคัญ ในเชิงปริมาณได้ปรากฏเด่นชัดเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2525

ภายหลังงานฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่ว โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ส่งออกสินค้าเกษตร ทั้งนี้ เนื่องจากผลผลิตประเภทธัญพืชของ โลกมีปริมาณมากเกินความต้องการของโลกซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากความสำเร็จในการเพิ่มผล ผลิตการเกษตรของประเทศต่าง ๆ จึงทำให้ภาวะการซื้อขายสินค้าประเภทนี้ลดน้อยลงและมีราคา ต่ำ ผลกระทบที่ตามมาก็คือ สินค้าประเภทอุตสาหกรรมที่ผลิตขึ้นก็ขายไม่ได้เพราะอำนาจการ ซื้อของคนในประเทศมีน้อย ดังนั้น ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2526-2529 จึงเป็นช่วงเวลา ที่ธุรกิจทางการเกษตรและอุตสาหกรรมของไทยประสบกับการขาดทุน บางรายถึงขั้นล้มละลาย ไป ส่วนธุรกิจที่ยังคงดำเนินการอยู่ก็ต้องหาทางลดต้นทุนการผลิตและปรับปรุงคุณภาพสินค้าให้อยู่ ในระดับที่สามารถแข่งขันกับประเทศคู่แข่งทั่วโลก

ต่อมาเมื่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจฟื้นตัวในทศวรรษกลางปี พ.ศ. 2529 โดยประเทศ อุตสาหกรรมสามารถผ่านรสุมทางเศรษฐกิจไปได้และสินค้าทางการเกษตรได้ขยับตัวสูงขึ้น ใน ขณะเดียวกัน ประเทศญี่ปุ่นและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชียได้ย้ายฐานการผลิตมายัง

ประเทศไทยเพราะมีปัญหาเกี่ยวกับการกีดกันทางการค้าและการตัดสิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรต่อสินค้าจากประเทศเหล่านี้ ทำให้เกิดความต้องการแรงงานทุกระดับเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมีการซื้อวัตถุดิบเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น สภาพการณ์ดังนี้ทำให้ประชาชนมีกำลังซื้อสูงขึ้น อีกทั้งมีการขยายตัวทางธุรกิจอุตสาหกรรม การก่อสร้าง และธุรกิจการบริการทุกประเภท จากปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ยิ่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจส่วนรวมของไทยพุ่งพรวดสูงขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนและจะเป็นอยู่ในระดับนี้ต่อไปจนถึงสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2534) ส่วนในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) จะเป็นอย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับว่าไทยจะสามารถปรับแต่งกลไกทางเศรษฐกิจและการเมืองได้มากน้อยแค่ไหนที่จะใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในระหว่างปี พ.ศ. 2530-2534 (ดูแผนพัฒนาฉบับที่ 7 ในบทที่ 5)

การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่เน้นคุณภาพสินค้าและการส่งออกเป็นหลักนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ทำให้ประเทศไทยเกิดความต้องการแรงงานที่ชำนาญการเฉพาะด้าน (specialists) มากขึ้น ทั้งที่เป็นแรงงานในการผลิตที่ส่งผลทางอุตสาหกรรมเกษตรทุกประเภท และผลิตสินค้าหัตถอุตสาหกรรม ดังเช่น ช่างเจียรระโนเพชรและพลอย ช่างทำตุ๊กตา ช่างปั้นหม้อ วิศวกร ฯลฯ ซึ่งต้องทุ่มเทความรู้ความสามารถและสติปัญญาในการผลิตรวมทั้งพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนผู้ที่ประกอบอาชีพทางด้านจัดจำหน่ายสินค้าและการบริการก็ต้องใช้ผู้ที่เป็ "มืออาชีพ" เข้าปฏิบัติงานด้วยเช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป สังคมที่ยึดถือวัตถุนิยมเป็นกระแสหลักในการพัฒนาประเทศ จะก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ให้มีการแข่งขันในด้านการผลิต การจำหน่ายหรือการตลาด และการบริโภคผลผลิตที่คนสร้างขึ้น ดังนั้น การประกอบอาชีพของคนในสังคมจึงมีแนวโน้มเอียงไปในด้านการเพิ่มผลผลิตและการจัดจำหน่ายโดยคำนึงถึงหลักคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความรวดเร็วเป็นสำคัญ

3. ลักษณะอาชีพในสังคมที่ทวนกระแสลัทธิทุนนิยม

1. สังคมนิยม (Socialism)

การทวนกระแสลัทธิทุนนิยมเกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปและได้เกิดปรากฏการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาแก่คนบางกลุ่มของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใช้แรงงาน (หรือ

กรรมกร) ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มนายทุน หนึ่ง ความเจริญเติบโตของลัทธิทุนนิยมก่อให้เกิดเกิดการผูกขาด (monopoly) ในการผลิต การจำหน่ายสินค้าและบริการ และเกิดลัทธิจักรวรรดินิยมขึ้น ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ได้แก่ เกิดช่องว่างระหว่างนายทุนกับกรรมกรทั้งในด้านการเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เกิดสภาพแปลกแยก (alienation) หรือการแยกตัวเองออกจากกระบวนการผลิต⁽¹⁴⁾ การทำงานในสภาพอดอยากและเป็นอันตรายต่อสุขภาพ และการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลงไปเพราะคนหันไปนับถือวัตถุภายนอกมากกว่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

คาร์ล มาร์กซ์ (มีชีวิตระหว่างปี ค.ศ. 1818-1883) เป็นผู้หนึ่งที่พยายามต่อต้านการแปลความหมายของการพัฒนาโดยยึดตามแนวของลัทธิทุนนิยม โดยเขาได้เสนอให้มีการแปลความหมายการพัฒนาเสียใหม่ด้วยรูปแบบที่เป็นสังคมนิยม แนวความคิดของเขาได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและมีสังคมต่าง ๆ เช่น สหภาพโซเวียต จีน ประเทศในยุโรปตะวันออก อังกฤษ โมซัมบิก คิวบา พม่า เวียดนาม ลาวและเขมร ได้นำเอาแนวความคิดนี้ไปเป็นแนวทางในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาของประเทศตนในปัจจุบัน

เราอาจสรุปเป้าหมายและลักษณะของแม่แบบการพัฒนาตามแนวสังคมนิยมดังนี้ เป้าหมายหลักของการพัฒนานี้คือ การเพิ่มผลผลิต และความเจริญทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกัน แต่เนื้อหาสาระของการพัฒนาแตกต่างไปจากทฤษฎีความทันสมัยอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ โครงสร้างของแม่แบบนี้ ได้แก่ การวางแผนพัฒนาอยู่ที่ยุทธศาสตร์กลาง แต่มีนโยบายที่จะให้ทุกคนในสังคมเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา ดังนั้น สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ บัณฑิตบุคคลจะต้องมอบปัจจัยการผลิตทั้งการอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมที่สำคัญให้แก่รัฐ เพื่อให้รัฐแบ่งสรรให้ทุกคนมีสิทธิเข้าร่วมในกระบวนการผลิตอย่างพร้อมหน้า

จะเห็นได้ว่า วิธีการดังกล่าวนี้ การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะควบคู่ไปกับการพัฒนาทางการเมืองด้วยการสร้างความสำนึกทางการเมืองเพื่อให้ทุกคนรู้ว่า ตัวเขาจะต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นงานอาชีพ การสหภาพ การพักผ่อน ฯลฯ

แม่แบบนี้จะถือว่าความสำเร็จของบัณฑิตบุคคลมีความสำคัญน้อยกว่าความสำเร็จของชุมชนและของชาติ

ผู้ทำงานเป็นนักวิชาการ สมาชิกของพรรคการเมือง และข้าราชการจะต้องร่วมแรง และทำงานกับชาวบ้านตามไร่นาและกรรมกรตามโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อให้พวกเขาสัมผัสกับชีวิตจริง และร่วมสร้างอุดมการณ์เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจเพื่อการพัฒนาอย่างจริงจัง มิใช่เพื่อผันไปตามจินตนาการหรือนั่งอยู่บนหอคอยงาช้าง

ดังที่กล่าวแล้วว่าแม่แบบนี้ย่ำถึงเป้าหมายของกระบวนการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม ดังนั้น หน่วยงานส่วนกลางจะทำหน้าที่ในการวางแผนและสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาในระดับมหภาค ในขณะที่เดียวกัน ก็จะมีการกระจายอำนาจการบริหารออกไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ให้มากที่สุด เพื่อให้ทุกกลุ่มของสังคมสามารถตัดสินใจในการวางแผนพัฒนา เพื่อความเจริญในท้องถิ่นของตน ในระดับจุลภาค

ในกรณีที่เกิดข้อขัดแย้งระหว่างความต้องการในการพัฒนา เศรษฐกิจกับอุดมการณ์ทางการเมือง รัฐจะเลือกเป้าหมายการพัฒนาทางการเมืองก่อน เพราะจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตจำนงทางการเมืองที่แน่วแน่ของคนในชาติ ดังนั้น แม่แบบนี้จึงเน้นที่จะให้คน เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่ แม้ว่าในบางครั้งจะต้องสูญเสียประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจลงไปยังเทคนิคที่แม่แบบนี้ใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่

ก. เลิกล้มการให้ความสำคัญแก่ความชำนาญเฉพาะกิจ (expertise) นั่นคือ ไม่ให้ความสำคัญแก่นักวิชาการ และผู้ชำนาญการมากจนเกินไป ทั้งนี้ ก็เพื่อจะป้องกันมิให้ผู้ดำรงตำแหน่งเหล่านี้มีอิทธิพลอยู่เหนือความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น การผ่าตัดจะไม่ยอมให้ศัลยแพทย์และนักเทคนิคการแพทย์ตัดสินใจและกระทำการผ่าตัดด้วยตัวเองเท่านั้น แต่จะให้คนอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น พยาบาลและญาติของคนไข้ร่วมเสนอความเห็นและตัดสินใจด้วย

ข. จำกัดการขยายตัวของเมือง แต่จะถือการธำรงไว้ซึ่งค่านิยมชนบทว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอันดับหนึ่งในเป้าหมายของชาติ (national objective) วิธีการนี้จะตรงข้ามกับเป้าหมายที่จะให้เมืองเป็นที่รองรับการอพยพจากชนบท เพราะการอพยพจากชนบทสู่เมืองจะเป็นการดูดดึงเอาแรงงานและความมั่งคั่งออกไปจากชนบทซึ่งจะก่อให้เกิดการ เสื่อมคุณภาพของการพัฒนาไป

ค. การกระจายอุตสาหกรรม มีการกระจายการอุตสาหกรรมให้ไปตั้งอยู่ในทุกส่วนของประเทศเพื่อให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมกันในทุกภูมิภาค

การพัฒนาอุตสาหกรรมจะไม่ใช้นโยบายที่คุ้มครองทรัพยากรจากภาคเกษตรกรรมมาบ่อน้ำให้กับภาคอุตสาหกรรม แต่จะให้ความสำคัญของคุณภาพของการพัฒนา นั่นคือ การให้น้ำหนักของภาคเกษตรกรรม การอุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลาง และการอุตสาหกรรมหนักอย่างเท่าเทียมกัน

ง. จำกัดการนำเข้าสินค้า จะมีความพยายามสร้างนโยบายของการยืนอยู่บนขาของตนเอง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในชาติของตนและสินค้าที่ผลิตขึ้นภายในประเทศ โดยจะย้าให้คนเห็นว่าหากอนุญาตให้มีการนำเข้าโดยไม่มีการจำกัดจำนวนแล้ว สินค้าเหล่านั้นจะตกอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยแทนที่จะกระจายให้คนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน อนึ่ง ในแง่ของเศรษฐกิจ ก็จะเป็นการสงวนเงินตราต่างประเทศเอาไว้ใช้ในยามจำเป็น

จ. จะมีการแก้ไขความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างรัฐศูนย์กลางและรัฐบริวาร โดยการสร้าง "ระเบียบเศรษฐกิจระดับโลกใหม่" (New international economic order) ซึ่งรัฐบริวารไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจโลกถ้าหากจะต้องเป็นฝ่ายสูญเสียผลประโยชน์ของชาติมากเกินไป ดังนั้น รัฐบริวารจะมีสภาพที่จะนำชาติของตนไปสู่เป้าหมายที่ปรารถนาได้⁽¹⁵⁾

เมื่อเป้าหมายของการพัฒนาเน้นการเมื่อนำหน้าเศรษฐกิจเช่นนี้ การปรับเปลี่ยนลักษณะการประกอบอาชีพก็เกิดขึ้น เช่น ในสหภาพโซเวียตและจีนแผ่นดินใหญ่ได้มีการเปลี่ยนระบบสังคมทั้งหมดโดยการยึดเอาปัจจัยการผลิตมาเป็นของส่วนรวม (ของรัฐ) ซึ่งทำให้สมาชิกของสังคมทุกคนมีงานทำและได้รับผลตอบแทนในปริมาณและมูลค่าใกล้เคียงกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกซึ่งได้พัฒนาไปอยู่ในขั้นสังคมหลังอุตสาหกรรมแล้วกลับมีความโน้มเอียงที่จะนำเป้าหมายทางสังคมนิยมมาใช้ในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น ดังเช่น มีการกำหนดเป้าหมายใหม่ที่เรียกว่า "รัฐสวัสดิการ" (welfare state) โดยกำหนดให้รัฐเป็นเสมือนบริษัทแห่งหนึ่งซึ่งสมาชิกของสังคมเป็นผู้ถือหุ้น และทุกคนจะได้รับการยกย่องว่า เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญทั้งในด้านการตัดสินปัญหาและดำเนินการแก้ไข

เพื่อให้ประชาชนเจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน หนึ่ง รัฐจะจัดเก็บภาษีในอัตราสูง เช่น ภาษีรายได้ถึงร้อยละ 40 แล้วนำไปใช้เป็นสวัสดิการแก่สมาชิกของสังคมทั้งในยามปกติ (เช่น จัดสาธารณูปโภคและปัจจัยพื้นฐาน สร้างโรงเรียน และโรงพยาบาลอย่างครบครันทุกหนทุกแห่งในประเทศ) และยามวิกฤต (เช่น ได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติ สงคราม ภัยธรรมชาติ) เงินช่วยเหลือเมื่อเกิดไฟไหม้ ฯลฯ) ประเทศที่ได้รับความสำเร็จในการจัดรูปแบบสังคมใหม่ดังนี้ เช่น สวีเดน ส่วนประเทศอื่น ๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐฯ กำลังจะก้าวไปสู่สังคมประเภทนี้มากยิ่งขึ้นดังคำทำนายของอาจารย์จอห์น สตีเฟนส์ (John Stephen) แห่งภาควิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยบรอนซ์ สหรัฐอเมริกา⁽¹⁶⁾

2. ความเจริญทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการเป็นธรรมทางสังคม

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา ได้มีการถกเถียงถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาของประเทศทุนนิยมซึ่งหาที่ได้นำทฤษฎีความทันสมัยมาปรับใช้เป็นแม่แบบในการพัฒนาประเทศ โดยได้วิพากษ์วิจารณ์กันว่า การพัฒนาตามแนวนี้ทำให้คนส่วนน้อยได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาในอัตราส่วนที่มากกว่าคนส่วนใหญ่ของประเทศ ก่อเกิดการผูกขาดทางด้านธุรกิจอุตสาหกรรมโดยนายทุนเพียงไม่กี่กลุ่มที่ตระกูล มีการประสานผลประโยชน์ระหว่างชนชั้นสูงของประเทศกับบริษัทข้ามชาติเพื่อคูดึงความมั่งคั่งออกไปจากชนบทและสังคมด้อยพัฒนาไปสู่ประเทศศูนย์กลาง และเกิดปัญหาสังคมการเมืองขึ้นมากมายในประเทศเหล่านี้ เช่น มีการใช้แรงงานเด็กคาชัต มีจำนวนโสเภณี คนจรจัด โจรกรรม และคนขอทานมากมาย มีการเดินขบวนประท้วงของกรรมกรและชาวนาเนื่อง ๆ และมีการปฏิวัติรัฐประหารเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์จนเกิดการนองเลือด เป็นต้น ดังนั้น เพื่อที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นดังกล่าว จึงได้มีการปรับแต่งแม่แบบการพัฒนาประเทศเสียใหม่เพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อพลเมืองของประเทศเป็นส่วนรวม

ข้อสรุปของคนกลุ่มนี้ก็คือ ในการพัฒนานั้นหากจะกำหนดเป้าหมายให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่เป็นการเพียงพอ จึงเห็นสมควรที่จะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาในแง่ของการกระจายรายได้และสร้างความเป็นธรรมแก่คนในสังคมควบคู่ไปด้วย หรืออาจเรียกว่า เป็นการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการเป็นธรรมทางสังคม (growth with equity)

ผู้เสนอแม่แบบนี้⁽¹⁷⁾ ได้คัดค้านการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิตที่จะให้สมาชิกของสังคมต้องสูญเสียสภาพส่วนบุคคลและความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเพื่อร่วมกันพัฒนาบนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคดังเช่นแม่แบบสังคมนิยม ทั้งนี้ เพราะพวกเขามีความเห็นที่ น่าจะคงสภาพของโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมเอาไว้ แต่ต้องพยายามสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ต้องพยายามให้เกิดความสำนึกถึงการกระจายทรัพย์สิน ปัจจัยการผลิตและอำนาจทางการเมืองไปให้แก่คนทุกคนขึ้นอย่างเท่าเทียมอีกด้วย

แม่แบบนี้มีสมมติฐานว่า จะไม่มีความขัดแย้งกันแต่อย่างใดระหว่างเป้าหมายของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับเป้าหมายแห่งความเป็นธรรมทางสังคม เพราะเป้าหมายทั้งสองนี้ต่างเป็นอิสระแต่มีความสัมพันธ์ต่อกัน

หลักเหตุและผลของแม่แบบนี้ดังต่อไปนี้

ก. ประชากรของรัฐค่อยพัฒนาส่วนใหญ่มักประสบปัญหาทางโภชนาการ ขาดอาหาร มีมาตรฐานการดำรงชีวิตต่ำ ไร้การศึกษา และมีโรคภัยไข้เจ็บอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งการผลิตเพื่อเพิ่มระดับรายได้ให้กับคนส่วนใหญ่ของประเทศให้สูงขึ้น วิธีการดังกล่าวจะก่อให้เกิดการออมมากขึ้น และรัฐสามารถจัดเก็บภาษีอากรได้มากขึ้นด้วย ผลที่จะเกิดตามมาก็คือ มีการขยายตัวของการลงทุนในธุรกิจอุตสาหกรรมจากภาคเอกชนและรัฐบาลก็จะสามารถกระจายการบริการและสวัสดิการสังคมได้มากยิ่งขึ้นด้วยการนำภาษีอากรที่เก็บได้สนับสนุนโครงการสวัสดิการสังคม

ข. ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมมักเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะก่อให้เกิดการชะงักงันในการพัฒนา อนึ่ง ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมจะไม่เกื้อหนุนให้คนแข่งขันระหว่างกันเพื่อจะเลื่อนขั้นหรือฐานะทางสังคม ดังนั้น จึงต้องสร้างความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นก่อน เพื่อที่จะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพทางการผลิตตามมา

ค. มักมีข้อโต้แย้งอยู่เสมอว่า ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจมีผลให้ชนชั้นสูงกอบโกยเอาผลพวงจากการพัฒนาไปหมด และคนเหล่านี้หนีจะไปเสวยสุขยังต่างประเทศหากเกิดปัญหาทางสังคมและการเมืองขึ้น ดังนั้น จึงต้องสร้างกลไกในการจัดเก็บภาษีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ง. ประสบการณ์ในการจัดตั้งรัฐสวัสดิการจากประเทศที่พัฒนาแล้วที่สามารถทำให้มวลชนของประเทศเหล่านั้นมีฐานะความเป็นอยู่สูงขึ้นและมีความเท่าเทียมกันมากขึ้นได้ อาจนำมาเป็นแนวทางเพื่อปรับใช้ในรัฐด้อยพัฒนาทั้งหลาย

นับตั้งแต่มีการเสนอแม่แบบนี้ขึ้นมา ผู้นำของรัฐทุนนิยมพึ่งพาต่างมีความเห็นพ้องกับแนวความคิดดังนี้ รวมทั้งองค์การสหประชาชาติ ธนาคารโลก และนักวิชาการฝ่ายนีโอคลาสสิกก็ได้ให้การสนับสนุน เพราะคนเหล่านี้มีความคิดเห็นว่า มีความจำเป็นที่จะเร่งให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยปล่อยให้ปัจเจกบุคคลควบคุมปัจจัยการผลิตอยู่ แต่รัฐควรจะมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการช่วยเหลือคนจน นั่นหมายความว่า รัฐจะต้องเข้าแทรกแซงในกระบวนการพัฒนาเพื่อนำผลประโยชน์ไปสู่มวลชนมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น เมื่อรัฐบาลของรัฐทุนนิยมพึ่งพาหันมาปรับใช้แม่แบบการพัฒนาดังกล่าว ทำให้การพัฒนาดำเนินต่อไป มาตรการที่รัฐบาลต่างได้ดำเนินการมาแล้ว ได้แก่ (1) รัฐใช้เงินงบประมาณในการลงทุนเพื่อการพัฒนาชนบทเป็นจำนวนมากขึ้น (2) จัดให้มีการปฏิรูปที่ดิน หรือจัดสรรที่ดินสาธารณะให้แก่ประชาชนผู้ไร้ที่ทำกิน แต่การปฏิรูปที่ดินนั้นได้พยายามกระทำเพื่อมิให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่เดิม (3) เร่งระดมและสนับสนุนให้คนจนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองมากยิ่งขึ้น โดยเน้นการพัฒนาที่ประสานความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับท้องถิ่น (top-down and bottom-up approach)

รัฐบริวารได้สร้างโครงการพัฒนาหลายรูปแบบเพื่อปรับปรุงการพัฒนาตามแนวความคิดใหม่นี้ อาทิเช่น โครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (integrated rural development) โครงการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน (basic needs approach) โครงการเงินผัน (employment generation) โครงการสาธารณสุขขั้นมูลฐาน (primary health care) โครงการหมอเท้าเปล่า (bare foot doctor) โครงการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่น (decentralization) และ ฯลฯ

สำหรับการแทรกแซงของรัฐต่อกระบวนการพัฒนาในแม่แบบนี้ได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ดังต่อไปนี้

ก. ขนาดของรัฐได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านกำลังคนหรือจำนวนข้าราชการ และจำนวนเงินงบประมาณ ทั้งนี้ เพราะการจัดตั้งโครงการพัฒนาจำเป็นต้องใช้เงินทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการสร้างหน่วยงานใหม่เพิ่มขึ้น ตลอดจนรัฐต้องขอความช่วยเหลือและกู้ยืมเงินต่างประเทศมาใช้จ่ายในการพัฒนา อนึ่ง บทบาทของผู้เชี่ยวชาญต่างชาติยังคงมีอิทธิพลต่อการกำหนดแนวทางและการดำเนินงานการพัฒนาในรัฐบริวารอีกต่อไป

ข. ได้เกิดมีบริษัทที่ปรึกษา (consultant firms) ทั้งในรัฐศูนย์กลาง และรัฐบริวารขึ้นมากมายเพื่อรับจ้างเขียนและดำเนินงานเพื่อการพัฒนา บริษัทเหล่านี้จะได้รับค่าจ้างสูงเพื่อทำงานให้แก่คนจน ตัวอย่างเช่น ผู้ร่วมเขียนโครงการพัฒนาขององค์การยูเนสโก (องค์การความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา) จะได้รับค่าจ้างวันละ 400 เหรียญบวกค่ายังชีพ ค่าที่พัก และค่าเดินทางภายในประเทศ ซึ่งเมื่อคิดจำนวนเงินที่ผู้เชี่ยวชาญคนนี้ได้รับต่อวันจะเท่ากับคนจนคนหนึ่งใช้เวลาทำงานถึง 6-8 ปี

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่น่าสงสัยว่า เงินในโครงการพัฒนาจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนจนเป็นจำนวนมากน้อยเพียงใด

ค. ในระยะยาว บทบาทของรัฐในการสร้างและพัฒนาระบบทุนนิยมจะคงมีอยู่ต่อไป ทั้งนี้ เป็นเพราะรัฐได้พยายามแบ่งปันผลประโยชน์ของรัฐไปให้แก่คนชั้นต่ำบ้าง อันเป็นการชะลอการปฏิวัติจากมวลชน แทนที่จะยินยอมให้กลุ่มนายทุนรับฉกฉวยเอาผลพวงไปโดยทันที ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปฏิวัติต่อต้านจากคนชั้นต่ำอย่างรวดเร็วได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าจากการปรับเป้าหมายการพัฒนาตามแนวนี้นี้ รัฐทุนนิยมได้รับประโยชน์จากคนชั้นต่ำในระยะยาว อย่างไรก็ตาม จากโครงการพัฒนาที่รัฐได้จัดทำขึ้น คนชั้นต่ำยังคงได้รับผลพวงจากการพัฒนาน้อยกว่าพวกคนชั้นสูงอยู่มาก

การปรับใช้แม่แบบการพัฒนาที่เน้นความเจริญทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับความเป็นธรรมทางสังคมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการประกอบอาชีพของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทที่รัฐบาลและเอกชนได้ทุ่มเทเงินลงไปกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ เช่น โครงการเงินผัน ซึ่งก่อให้เกิดการจ้างงาน รวมทั้งจ้างข้าราชการ (ข้าราชการ) เพื่อดำเนินงานให้บริการของรัฐไปถึงมือประชาชน เป็นต้น อนึ่ง องค์การพัฒนาเอกชน (non-government organization) ก็ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการให้บริการและพัฒนาชุมชนและบุคคลที่ด้อยโอกาสทั้งในเมืองและชนบท ทำให้คนในชนบทมีงานทำในฤดูแล้งแทนการอพยพเข้าไปหางานทำในเมือง

3. สิ่งแวดล้อมนิยม

ปัจจุบัน มีกลุ่มที่แปลความหมายการพัฒนาขึ้นอีกหลายกลุ่มและได้สร้างขบวนการเพื่อเรียกร้องให้หันไปคำนึงถึงผลลัพธ์ที่จะขึ้นจากระบบการพัฒนาที่ผ่านมา เช่น กลุ่มที่นิยมยกย่องศักดิ์ศรีของมนุษย์ กลุ่มสิ่งแวดล้อมนิยม และกลุ่มธรรมชาตินิยม เป็นต้น สมาชิกของกลุ่มเหล่านี้ได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาแตกต่างกันออกไปและได้ยื่นข้อเสนอนี้ให้กับประชาคมโลกเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญในอุดมการณ์ของกลุ่มตน

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างกลุ่มสิ่งแวดล้อมนิยมที่ได้รับแรงค์เพื่อให้คนยอมรับแนวคิดของพวกเขา ดังนี้

สมาชิกของกลุ่มสิ่งแวดล้อมนิยมได้เรียกร้องให้คนและรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ หันกลับไปศึกษาถึงระบบนิเวศ (eco-systems) โดยได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า ธรรมชาติได้สร้างสรรค์ให้เกิดความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มนุษย์ สัตว์ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น (วัฒนธรรมทางวัตถุและอวัตถุ) ต่อมาแต่เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาก้าวหน้าไปและยึดถือวัฒนธรรมทางวัตถุยิ่งกว่าสิ่งใด ทำให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมากเกินไปจนทำให้เกิดความไม่สมดุลขึ้น ผลลัพธ์ที่ตามมาก็คือ ภัยอันตรายได้บังเกิดขึ้นแก่ตัวมนุษย์และโลกที่พวกเขาอาศัยอยู่ ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การทำลายป่าไม้ การสร้างสารที่เป็นพิษต่าง ๆ การทำลายดิน น้ำ และอากาศจนถึงขั้นที่สิ่งมีชีวิตต้องประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิต⁽¹⁸⁾

ปัจจุบัน ข้อเสนอของกลุ่มสิ่งแวดล้อมนิยมได้รับการยอมรับและตอบสนองจากรัฐบาลทั่วโลกโดยได้กำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อลดมลภาวะและการทำลายป่าไม้ลง ซึ่งมาตรการเหล่านี้มีผลต่อการประกอบอาชีพของคนหลายด้าน คือ

1. ลดการใช้ปุ๋ยเคมี และยาสังเคราะห์ฆ่าแมลงและวัชพืช
2. ลดการทำลายหน้าดินและป่าชายเลนในการทำการเกษตร
3. ผลิตเครื่องจักรเพื่อกำจัดน้ำเสีย อากาศเสีย และลดการใช้เสียงดังเกินขอบเขต
4. งดเว้นการใช้สี น้ำตาลเทียม และน้ำส้มเทียมในการทำอาหาร
5. ลดการทำลายป่า

ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลประเทศต่าง ๆ ได้กำหนดนโยบายรักษาสิ่งแวดล้อมรวมทั้งกำหนดโทษผู้ที่ทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมเป็นพิษด้วยมาตรการที่รุนแรง นโยบายเช่นนี้ทำให้มีการตั้งสาขาวิชาใหม่ทำหน้าที่ในการผลิตบุคลากรเพื่อทำการวิจัยในเรื่องเหล่านี้ และเพื่อเตรียมคนเข้าทำงานในการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิด เช่น ตั้งสาขาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมวิทยาและนิเวศวิทยาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนผู้ที่เคยประกอบอาชีพทางด้านโรงเลื่อยตัดไม้ เฟอร์นิเจอร์ และลากซุงก็ต้องหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น หรือต้องปรับปรุงอาชีพให้ถูกต้องตามหลักวิชา ทั้งนี้ เพราะรัฐบาลสั่งปิดป่าเพื่อป้องกันรักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร และพยายามสร้างควมสมดุลทางธรรมชาติขึ้นใหม่อีกครั้ง⁽¹⁹⁾

กลุ่มสิ่งแวดล้อมนิยมยังให้ความสนใจต่อระบบนิเวศในอนาคตที่น่าจะเป็นอย่างไร โดยร่วมกันสร้างสังคมในอุดมคติที่ความสมดุลระหว่างธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างพอเหมาะ ตัวอย่างเช่น ดร.กิม วาลาสกาทิส (Kimon Valaskakis) ศาสตราจารย์สาขาเศรษฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยมอนทรีล ประเทศแคนาดา ได้ตั้งชื่อสังคมชนิดใหม่นี้ว่า The conserver society หรือสังคมผู้รักษาธรรมชาติ สังคมใหม่ที่กล่าวถึงนี้หมายถึงสังคมที่ใช้รูปแบบเชิงพุทธศาสนาที่มองว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มิใช่เป็นนายของธรรมชาติ มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่จะต้องมีชีวิตอยู่ต่อไป จึงต้องทำการผลิตและบริโภคทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่เหมาะสมพอควรโดยไม่ทำให้ความสมดุลทางธรรมชาติเสียไป มนุษย์ไม่ควรแข่งขันหรือเอาชนะธรรมชาติมากเกินไปแต่ควรจะอยู่ร่วมกับธรรมชาติ หากคนแข่งขันและเอาชนะธรรมชาติอย่างเอาเป็นเอาตายแล้วก็จะต้องพบกับภัยอันตรายจากธรรมชาติอย่างต่อเนื่องและตลอดไป⁽²⁰⁾

ปัจจุบัน การรณรงค์เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วโลก ทั้งนี้ เพราะคนเริ่มตระหนักถึงภัยและผลเสียที่ได้บังเกิดขึ้นจากการเสียสมดุลของธรรมชาติทั้งในอดีต ปัจจุบัน และจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นในอนาคตนั่นเอง

สภาพที่เกิดขึ้นในสังคมเปลี่ยนผ่าน

สังคมเปลี่ยนผ่าน (transitional society) ในที่นี้หมายถึงสังคมก่อนอุตสาหกรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมาจากแรงผลักดันของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่รุกเข้าให้ประเทศเกิดใหม่สร้างสรรค์สังคมของตนเพื่อให้หลุดพ้นจากสภาพด้อยพัฒนา โดย

เฉพาะอย่างยิ่ง ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

จริงอยู่ที่ประเทศบางประเทศได้รับเอกราชก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เช่น ประเทศแถบลาตินและอเมริกาใต้ ส่วนบางประเทศไม่ตกอยู่ภายใต้การยึดครองเป็นอาณานิคมโดยตรง เช่น ไทย และญี่ปุ่น แต่ประเทศเหล่านี้ก็ได้เปิดทำการค้าขายและรับอิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาเพื่อปรับปรุงพัฒนาประเทศให้ก้าวไปสู่สังคมทันสมัยตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2393 หรือตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 มาแล้ว อย่างไรก็ตาม ในยุคนั้นการเร่งรัดพัฒนาประเทศยังไม่ได้กระทำในวงกว้างไปทั่วทั้งสังคม (ยกเว้นประเทศญี่ปุ่น) ทั้งนี้ เป็นเพราะการคมนาคมภายในประเทศไม่สะดวก ผู้คนส่วนใหญ่ยังต้องการศึกษา และการค้าอุตสาหกรรมของโลกไปกระจุกตัวอยู่เฉพาะบริเวณประเทศแถบภาคพื้นมหาสมุทรแอตแลนติก (Atlantic basin) นอกจากนี้ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของโลกยังไม่พัฒนาก้าวไกลดังเช่นทุกวันนี้ ทำให้ความพยายามในการสร้างสรรค์ประเทศของไทยและของประเทศในแถบอื่น ๆ มิได้กระทำอย่างจริงจัง

ต่อมากระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมก่อนอุตสาหกรรมได้เริ่มต้นขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 แต่ประเทศส่วนใหญ่ได้กระทำอย่างจริงจังเมื่อองค์การสหประชาชาติได้ประกาศศตวรรษที่ 60 แห่งคริสต์ศักราชหรือระหว่างปี พ.ศ. 2503-2512 เป็น "ทศวรรษแห่งการพัฒนา" รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ได้ขานรับและสร้างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

นับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน สังคมก่อนอุตสาหกรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงภายในระยะเวลาอันสั้น โดยการเปลี่ยนแปลงได้บังเกิดขึ้นแทบทุกส่วนของสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในขณะเดียวกัน การรุกรานทางด้านเศรษฐกิจจากประเทศศูนย์กลางโดยผ่านทางบริษัทข้ามชาติและ "การช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ (economic aids)" ได้กระทำอย่างมีระบบและเอาจริงเอาจัง (systematic and excessive intrusion)⁽²¹⁾ ซึ่งได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตและการบริโภคในประเทศโลกที่สามมากมาย อนึ่ง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมของประเทศด้อยพัฒนาเองที่ซับซ้อนสูงซึ่งมีจำนวนเพียงไม่กี่ตระกูลเข้าครอบครองอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งได้ร่วมมือกับบริษัทข้ามชาติในการขยายฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองก็ได้ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัด⁽²²⁾ ลักษณะดังนี้ ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ในสังคมเปลี่ยนผ่าน คือ

1. ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน หรือระหว่างชนชั้นสูงจำนวนน้อยกับคนชั้นต่ำ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ช่องว่างที่กล่าวถึงนี้ ได้แก่ ช่องว่างทางเศรษฐกิจ (รายได้ การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและทรัพย์สิน) ช่องว่างทางการเมือง (การเป็นผู้นำทางการเมือง ส.ส. วุฒิสมาชิก ผู้นำการเมืองท้องถิ่น) และช่องว่างทางสังคม (อาชีพ เกียรติยศชื่อเสียงทางสังคม ระดับการศึกษา สีลาชีวิต) ปัจจุบัน ช่องว่างเหล่านี้มีอยู่ห่างกันมาก
  2. การบริโภคนิยม มีการใช้วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อต่าง ๆ โฆษณาให้คนในสังคม ค่อยพัฒนานิยมการบริโภคสินค้าที่ผลิตขึ้นจากประเทศอุตสาหกรรมและจากบริษัทข้ามชาติ จนทำให้คนคิดไปว่า การมีสิ่งของเครื่องใช้มากมายเป็นเป้าหมายของชีวิต ด้วยเหตุนี้ ประชาชนในประเทศค่อยพัฒนาจึงกระทำทุกทางเพื่อให้ได้สิ่งเหล่านี้มาเป็นสมบัติของตน
  3. การบริโภคนิยม มีส่วนทำให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงขึ้นทุกระดับทั้งในวงราชการ- การ วงการเมืองและเศรษฐกิจ ส่วนธุรกิจเอกชนก็ปรากฏว่ามีการทุจริตและคดโกงมากมาย
  4. การเก็งกำไรเป็นหัวใจของการค้าและการหาเงินของคนที่มีโอกาสมากกว่า เช่น กักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไร กว้านซื้อที่ดินเพื่อขายในราคาสูง ฯลฯ ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้เกิดอาชีพนายหน้าที่ทำหน้าที่คุ้มครองประชาชนผู้ด้อยโอกาสและผู้ไม่รู้
  5. การอพยพจากชนบทเข้าสู่เขตเมืองในอัตราที่สูงเพื่อหางานทำและแสวงหาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้เกิดชุมชนแออัดมากมายในเมืองใหญ่
  6. เกิดอาชีพที่ไม่พึงปรารถนาขึ้นในเมือง เช่น โสเภณี (ชาย-หญิง) ขอดทานและโจรกรรม อาชีพเหล่านี้ได้แผ่ขยายลงไปชุมชนชนบทอีกด้วย
  7. การขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงินจำนวนมากเนื่องจากมีการสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศและลงทุนในการพัฒนา แต่เมื่อการฉ้อราษฎร์บังหลวงมีขึ้นทุกระดับ ทำให้การลงทุนเพื่อการพัฒนาไม่ได้รับผลตามเป้าหมาย ดังนั้น รัฐบาลและเอกชนจึงต้องกู้ยืมเงินจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเงินและการคลังของประเทศ รวมทั้งนำมาลงทุนในธุรกิจอุตสาหกรรม ปัจจุบัน ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายมีหนี้สินล้นพ้นตัว⁽²³⁾
- อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลา 3 ทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ในระดับหนึ่ง นั่นคือ สมาชิกของสังคมก่อนอุตสาหกรรมมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม คนมีรายได้ต่อหัวสูงขึ้น มีจำนวนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติสูงขึ้นทั้งในด้านปริมาณและ

มูลค่า สมาชิกของสังคมได้รับการศึกษาสูงขึ้นและมีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ ตลอดจนมีเครื่องอุปโภคบริโภคมากกว่าเดิม รวมทั้งคนมีความคาดหวังในชีวิตสูงขึ้น นอกจากนี้ ประเทศในโลกที่สามบางประเทศสามารถพ้นจากความด้อยพัฒนาไปได้ เช่น ญี่ปุ่น จนกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลกไป ส่วนไต้หวัน เกาหลีใต้ ฮองกง และสิงคโปร์กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่มั่งคั่งภาพในการพัฒนาสูงและจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมสมบูรณ์ภายใน 10 ปีข้างหน้า

ความสับสน

ในบทนี้ได้กล่าวถึงอุดมการณ์แห่งการพัฒนาที่สังคมแต่ละสังคมกำหนดขึ้นและแปลความหมายการพัฒนาไปในแนวที่ต่างกัน เช่น มีการยึดถือเป้าหมายทางศาสนา การยึดถือเป้าหมายทางวัตถุและลัทธิทุนนิยม และการทวนกระแสลัทธิวัตถุนิยมและลัทธิทุนนิยม เมื่อเป้าหมายการพัฒนาเป็นไปตามกระแสหลักดังกล่าว การประกอบอาชีพของคนในสังคมก็จะผันแปรและเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศนั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม กระแสหลักของการพัฒนาของรัฐด้อยพัฒนาในปัจจุบันมีแนวโน้มเอียงไปตามแนวการพัฒนาของระบบทุนนิยม ทำให้ประเทศต่าง ๆ วางแผนพัฒนาประเทศเพื่อให้สังคมก้าวไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ดังนั้น การลงทุนและการส่งเสริมการประกอบอาชีพให้แก่สมาชิกของสังคมจึงมุ่งเน้นทางด้านการผลิตและการจัดจำหน่ายสินค้าและบริการ เป็นสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อให้ประเทศด้อยพัฒนามีความเจริญทันสมัยทัดเทียมกับประเทศศูนย์กลาง

ปัจจุบัน การพัฒนาได้บรรลุผลสำเร็จในระดับหนึ่ง และจะก้าวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งในอนาคต แต่กระบวนการพัฒนาได้สร้างความเจ็บปวด ทุกขเวทนา และเกิดปัญหาทางสังคมการเมืองแก่สมาชิกผู้ด้อยโอกาสในสังคมเปลี่ยนผ่าน จึงทำให้เกิดความพยายามในการแปลความหมายการพัฒนาขึ้นมาใหม่ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเชื่อว่าการพัฒนาคือการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์สร้างและทำขึ้น ดังนั้น แทนที่เราจะมานั่งจับใจหรือวิพากษ์วิจารณ์กันเท่านั้นจะไม่ก่อให้เกิดผลใด ๆ เลย เราควรสร้างพลังกายพลังใจและฝึกฝนตนเองด้วยความรู้ในวิชาชีพที่ถนัดเพื่อเอาชนะปัญหาต่าง ๆ ที่เข้าโรมรันตัวเราและสังคมอยู่ทุกเมื่อ เชื้อวัน ในบทถัดไป จะกล่าวถึงเรื่องนี้อย่างละเอียด

เชิงอรรถที่ 4

- (1) พิชญ์ สมพอง, **สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา**. (กรุงเทพฯ : ฝ่ายตำรา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531), คุบทที่ 1 อุดมการณ์แห่งความก้าวหน้า หน้า 3-30; สนิท สัมครการ, **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการพัฒนาการของสังคม**. (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525).
- (2) คำพูดของจอห์น ลอค นักปรัชญาสังคมชาวอังกฤษ อ้างในพิชญ์ สมพอง, **เพ็งอ้าง**. หน้า 5.
- (3) คำพูดของนักเขียนชาวฝรั่งเศส ชื่อ กองต์คอเซต์ อ้างในพิชญ์ สมพอง, **เพ็งอ้าง**, หน้า 5.
- (4) จีรพรรณ กาญจนจิตรรา, "ขอบเขตและสาระแห่งสังคมวิทยา," **สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น**. โดยคณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง (กรุงเทพฯ : ฝ่ายตำรา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529), หน้า 20-21; Raymond Aron, "Auguste Comte," in his **Main Currents in Sociological Thought 1**. (Middlesex : Penguin Books, 1965), pp. 63-109.
- (5) Ernst Fischer, **Marx in his Own Words**. (Middlesex : Penguin Books, 1970).
- (6) Coralie Bryant and L.G. White, **Managing Development in the Third World**. (Boulder, Colorado : Westview Press, 1982), pp. 13-14 ("redefining development"); Denis Goulet, **The Cruel Choice : A New Concept in the Theory of Development**. (New York : Atheneum, 1971).
- (7) เลตเตอร์ออฟเครดิตการค้า หมายถึงหนังสือรับรองการชำระเงินที่ออกโดยธนาคารของผู้ส่งสินค้าเข้า (ตามคำขอของผู้ซื้อ) ซึ่งธนาคารของผู้ซื้อสัญญาว่าจะจ่ายเงินให้แก่ผู้ขาย (ผู้รับประโยชน์) โดยให้ผู้ขายออกตั๋วแลกเงินประเภทชำระเงินทันทีเมื่อเห็นตัว หรือประเภทตั๋วแลกเงินที่มีกำหนดระยะเวลาการชำระเงิน ทั้งนี้ สุดแต่ข้อตกลง ส่งจ่ายเอาธนาคารของผู้ออกเลตเตอร์ออฟเครดิตโดยประกันว่าตั๋วแลกเงินดังกล่าวจะต้องได้รับการชำระเงินอย่างแน่นอน เมื่อผู้ขายได้ปฏิบัติถูกต้องตามเงื่อนไขที่ได้ระบุไว้ในเลตเตอร์ออฟเครดิตทุกประการ ดู ชรินทร์ พิทยาวิธ, **เลตเตอร์ออฟเครดิตการค้า**. (กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, 2520), หน้า 3.
- (8) Ralph Miliband, **The State in Capitalist Society**. (New York : Basic Books, 1969).

- (9) อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับนิยามและลักษณะของรัฐทุนนิยมพึ่งพาใน คำรงค์ ฐานดี, **สังคมวิทยาพัฒนาการ**. (กรุงเทพฯ: ฝ่ายตำรา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531), หน้า 113-140.
- (10) A Gerschenkron, **Economic Backwardness in a Historical Perspective**. (Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1963), pp. 353-359.
- (11) Paul N. Rosenstein-Rodan, "Problems of Industrialization of Eastern and South-Europe," **Economic Journal**. (June-September, 1943).
- (12) W.W. Rostow, **The Stage of Economic Growth**. (Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1960).
- (13) Harry J. Friedman, "Options and Implications," **Dynamics of Development : An International Perspective** edited by S.K. Sharma (Delhi : Concept Publishing Company, 1977), pp. 221-231.
- (14) สภาพแปลกแยก ได้แก่สภาพของการทำงานและโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีส่วนทำให้ผู้ใช้แรงงานหรือพนักงานเกิดความท้อแท้ เพราะพวกเขาคิดว่าเขาถูกใช้เหมือนเครื่องจักร เป็นทาสขององค์การและนายทุน ผลผลิตที่เขาทำขึ้นมิได้ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ทั้งนี้ เพราะเขาเป็นเพียงผู้ผลิตชิ้นส่วนใดชิ้นส่วนหนึ่งของผลผลิตใหญ่ และผลประโยชน์ส่วนใหญ่มักตกเป็นของนายทุนจนหมด คาร์ล มาร์กซ์ ได้แยกสภาพแปลกแยกออกเป็น 4 ชั้น คือ (1) แยกตัวเองออกจากผลผลิตที่เขาผลิตขึ้น (2) แยกตัวเองออกจากกระบวนการผลิตทั้งหมด (3) แยกตัวเองออกจากความเป็นมนุษย์ และ (4) แยกตัวเองออกจากสังคมทั้งหมด อ่าน Ernst Fischer, **op. cit.**, pp. 48-49.
- (15) ผู้เขียนได้กล่าวถึงเรื่องเป้าหมายการพัฒนาของประเทศสังคมนิยม ใน คำรงค์ ฐานดี, **อ้างแล้ว**, หน้า 241-243.
- (16) John D. Stephen, **The Transition from Capitalism to Socialism**. (London : McMillan, 1979).
- (17) Gunder Mydal, "Growth and Social Justice," **World Development**. 1 : 3/4 (March-April, 1973), pp. 119-120; H. Chenery, **Redistribution With Growth**. (London : Oxford University Press 1975); Irma Adelman and C.T. Morris, **Economic Growth and Social Equity in Developing Countries**. (Stanford : Stanford University Press, 1973).

(18) William H. Matthews, "Environmental Analysis and Policy Planning," East-West Environment and Policy Institute Reprinted No. 7, East-West Center, Honolulu (1979).

(19) Gwen Bell (ed.), **Strategies for Human Settlements : Habitat and Environment.** (Honolulu : University of Hawaii Press, 1976); Roy C. Stubbs, **Environmental Administration in Thailand.** Research Report No. 5 East-West Environment and Policy Institute, Honolulu (May 1981); Michael Clow, "Alienation from Nature," **Alternatives.** 10 : 4 (Summer 1982) ; Garrett Hardin, "The Tragedy of the Common," **Science.** 162 (1968) ; Erik P. Eckholm, **Losing Ground.** (New York : W.W. Norton & Company, Inc., 1976).

(20) Kimon Valaskakis, "The Conserver Society : Emerging Paradigm of the 1980s?" **The Futurist.** (April 1981), pp. 5-13 ; Kimon Valaskakis, P.S. Sindell and J.G. Smith, **Tentative Blueprints for a Conserver Society in Canada.** Report on stage 1 GAMMA, Conserver Society Project, University of Montreal and McGill University (1975), p. 153.

(21) ผู้เขียนได้อ้างข้อเขียนของเจมส์ เพทรีส ศาสตราจารย์สาขาวิชาสังคมวิทยา แห่งมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ซึ่งได้กล่าวถึงตัวอย่างจักรวรรดินิยมอเมริกาที่วางแผน และดำเนินการครอบงำโลกด้วยการแบ่งหน่วยงานทางเศรษฐกิจ การทหาร และอุดมการณ์ เพื่อให้การครอบงำโลกบรรลุผล ดู คำรงค์ ฐานดี, **รัฐกับการพัฒนา.** (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ, 2530) หน้า 67-68 ; James Petras, **Class, State and Power in the Third World.** (New Jersey : Allanheld, Osmun and Publishers, Inc., 1981), pp. 1-36.

(22) ผู้เขียนได้กล่าวถึงการแบ่งชนชั้นในประเทศด้อยพัฒนา โดยอ้างข้อเขียนของ ฮัมซ่า อลาวี ศาสตราจารย์สาขาวิชาสังคมวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ ประเทศอังกฤษ ใน คำรงค์ ฐานดี, **เพ็งอ้าง.** หน้า 69-73 ; Hamza Alavi, "State and Class Under Peripheral Capitalism," **Introduction to the Sociology of 'Developing Societies'** edited by H. Alavi and T. Shannin (New York : Monthly Review Press, 1982), pp. 289-307.

(23) Cheryl Payer, **The Debt Trap.** (New York : Monthly Review Press, 1974).